

Józef Krukowski

"Duszpasterstwo w Wojsku Polskim. Studium prawne z uwzględnieniem praw człowieka i prawa humanitarnego", Tadeusz Płoski, Olsztyn 2006 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 51/1-2, 267-272

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

równie ważne – zdaniem autorki – cechy, czytelniczy, zwłaszcza przełożeni, mogą poznać, czytając 177 stronę omawianej publikacji).

Autorem *Zakończenia* recenzowanej pozycji książkowej jest Franc Rodé, prefekt Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, który podsumowując poruszone przez wyżej wymienionych autorów zagadnienia związane z dekretem *Perfectae caritatis* i nawiązując jednocześnie do nauczania Jana Pawła II oraz Benedykta XVI nt. życia konsekrowanego, stwierdził, że poprzez Ojców *Vaticanum II* przemawiał do swego Kościoła Duch Święty i że można dostrzec Jego błogosławieństwo dla tych, którzy ukazują Jego obecność w służbie królestwa Bożego.

Całość pozycji zamyka wykaz przypisów do poszczególnych artykułów (s. 182-205), krótka charakterystyka ich autorów (s. 206) oraz spis treści (s. 207-208).

Recenzowana publikacja pozwala szerszemu gremium osób konsekrowanych zapoznać się z przebiegiem obrad jednego z sympozjów zorganizowanych z okazji 40. rocznicy wydania dekretu *Perfectae caritatis*. Dlatego wydaje się ona bardzo użyteczna szczególnie w Polsce, gdzie dotąd niewiele miejsca w literaturze poświęcono temu wydarzeniu. Lektura pozycji może stać się skutecznym przyczynkiem do podejmowania ciągłej odnowy życia poświęconego Bogu, do wciąż wierniejszego naśladowania Chrystusa w sposób ukazany w regułach i konstytucjach poszczególnych instytutów życia konsekrowanego – dotyczy to zarówno poszczególnych zakonników, jak i całych instytutów.

Bożena Szewczul

Tadeusz Płoski, *Duszpasterstwo w Wojsku Polskim. Studium prawne z uwzględnieniem praw człowieka i prawa humanitarnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2006, ss. 303.

Na rynku wydawniczym ukazała się interesująca rozprawa poświęcona sytuacji prawnej duszpasterstwa wojskowego. W celu oceny jej walorów naukowych zwrócę uwagę na następujące elementy: a) wybór problematyki badawczej, b) układ i metoda pracy, c) wnioski.

1. Wybór problematyki badawczej. Duszpasterstwo wojskowe, którego celem jest sprawowanie opieki duchowej względem specyficznej grupy ludzi pełniących służbę wojskową, jest trwałym zjawiskiem historycznym, które istnieje już od czasów Konstantyna Wielkiego, który pierwszy w dziejach ludzkości zagwarantował wolność wyznawcom wszystkich religii, a w szczególności chrześcijanom. Opieka duszpasterska w wojsku w ciągu dziejów uzyskała gwa-

rancje nie tylko ze strony państw wyznaniowych ale również państw świeckich. Różne były jej formy organizacyjne. Współcześnie Kościół Katolicki sprawuje ją w formie ordynariatów wojskowych, które funkcjonują w dwóch porządkach prawnych – kościelnym i państwowym. Inne związki wyznaniowe tworzą struktury organizacyjne analogiczne do ordynariatów wojskowych odpowiednio do potrzeb swoich wiernych.

Duszpasterstwo w wojsku polskim istniało od początków państwowości polskiej. W okresie II Rzeczypospolitej otrzymało pozycję Ordynariatu Wojskowego, czyli Polowego Wojska Polskiego. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości po upadku komunizmu – Stolica Apostolska w porozumieniu z Prezydentem RP reaktywowała Ordynariat Wojskowy (1990 r.), którego działalność jest również przedmiotem gwarancji wpisanych do Konkordatu z 1993 r. i do ustaw zwykłych. Zadania, jakie duszpasterze pełnią w wojsku zarówno w czasie pokoju jak i podczas wojny poza granicami Polski, stanowią przedmiot gwarancji wpisanych także do wielostronnych umów międzynarodowych. Jednakże współcześnie zdarza się, że duszpasterstwo w wojsku jest przedmiotem zarzutów ze strony zwolenników radykalnej laicyzacji życia publicznego. Istnieje więc potrzeba obiektywnego opracowania tej problematyki.

Wychodząc naprzeciw tej potrzebie bp Tadeusz Płóski, aktualnie Ordynariusz Wojskowy w Polsce w recenzowanej rozprawie ukazuje duszpasterstwo wojskowe z punktu widzenia kilku dyscyplin prawnych, a mianowicie: historii prawa, dogmatyki prawa kanonicznego, dogmatyki prawa polskiego i międzynarodowego. Trzeba zauważyć, iż tak szerokiego opracowania tej problematyki dotychczas nie było w polskiej literaturze prawniczej.

Autor świadomy dokonanego wyboru problematyki bawdawczej we wstępie pisze, że opracowanie to „będzie stanowiło novum w wieloaspektowym spojrzeniu na duszpasterstwo wojskowe w literaturze polskiej” (s. 11). Należy zauważyć, że jakkolwiek problematyka duszpasterstwa wojskowego była już przedmiotem opracowań naukowych, to brakowało takiego jej ujęcia. O tym, jaka jest wartość wyników tego rodzaju badań, można będzie wypowiedzieć się po przeanalizowaniu rozprawy pod względem merytorycznym i metodologicznym.

2. Układ i metodologia rozprawy. Recenzowana rozprawa obejmuje następujące elementy: wstęp (s. 9-13), pięć rozdziałów zasadniczej treści (s. 15-258), zakończenie (s. 259-260), wykaz skrótów (s. 261-263) i bibliografię (s. 265-303). Taka konstrukcja nie budzi zastrzeżeń logicznych.

We wstępie Autor nakreślił cele i pole swoich zainteresowań badawczych, a także wskazał trudności natury aksjologicznej, na jakie napotyka duszpasterstwo w wojsku, a mianowicie „konflikt [...] pomiędzy światem wartości chrześcijańskich (czyli religią miłości i życia) a światem ideologii wojny (gdzie domi-

nuje przemoc i śmierć)” (s. 9). A następnie zapowiedział, że Jego opracowanie „pozwoли ukazać, jak aktualnie funkcjonuje duszpasterstwo wojskowe w Polsce i jakie dotyczą go problemy [..]. Praca ukazuje więc nie tylko aspekty organizacyjne duszpasterstwa wojskowego, ale również owo ścieranie się wartości przynależących do różnych systemów aksjologicznych we współczesnym pluralistycznym społeczeństwie” (s. 10).

Następnie Autor informuje czytelnika, iż pracę podzielił na pięć rozdziałów. Z opisu zamierzeń badawczych wynika, że podstawą takiego podziału są kryteria historyczne i merytoryczne. Charakteryzując treść każdego rozdziału wskazuje podstawowe źródła prawa, na podstawie których został on opracowany. Pod koniec wstępu wskazuje również metody badań, stwierdzając, że w opracowywaniu tematu posłużył się następującymi metodami: „porównawczą, dogmatyczno-prawną, teoretyczno-prawną oraz historyczno-prawną”. Niewątpliwie, fakt łączenia kilku metod badawczych w tym samym opracowaniu zasługuje na pozytywną ocenę, jako podstawa umiejętności prowadzenia twórczej pracy naukowej.

Przystępując do analizy zawartości tej rozprawy z punktu widzenia merytorycznego należy wyróżnić cztery segmenty. Pierwszy segment obejmuje dwa rozdziały – pierwszy i drugi. Została w nich omówiona historia duszpasterstwa w wojsku polskim i jego współczesne podstawy prawne. Pierwszy rozdział „Tradycje duszpasterstwa wojskowego do 1989 r.” zawiera rys historyczny duszpasterstwa w wojsku polskim od początku państwowości polskiej do 1989 r.; opracowany został więc przy użyciu metody historycznej. Autor wyróżnił w nim następujące okresy: 1) okres I Rzeczypospolitej – początki duszpasterstwa wojskowego; 2) posługa duszpasterska w okresie zaborów; 3) kapelani wojskowi podczas I wojny światowej; 4) okres międzywojenny, w którym utworzone zostało po raz pierwszy Biskupstwo Polowe; 5) okres II wojny światowej; 6) okres PRL, w którym kapelani wojskowi istnieli tylko formalnie, ponieważ faktycznie nie mieli kontaktów z żołnierzami, ale pełnili tylko funkcje rektorów kościołów garnizonowych i pracowali dla potrzeb ludności cywilnej. Należy zauważyć, iż w opracowywaniu tego rozdziału Autor nie tylko starannie wykorzystał istniejące już publikacje na temat dziejów duszpasterstwa wojskowego, ale dokonał samodzielnej analizy materiałów źródłowych – zarówno opublikowanych jak też archiwalnych.

Drugi rozdział – zatytułowany „Duszpasterstwo w wojsku polskim w latach 1989-2006” – zawiera wykładnię obowiązujących norm prawna polskiego i ich zastosowanie do struktury i funkcjonowania Ordynariatu Wojska Polskiego. Autor wyróżnił tu następujące wątki problemowe: podstawy prawne duszpasterstwa wojskowego; organizacja duszpasterstwa wojskowego; misje pokojowe i stabilizacyjne wojska polskiego poza granicami terytorialnymi Polski pod auspicjami ONZ; jednostki wielonarodowe, w których znajdują się kapelani; pasto-

ralno-społeczne formy oddziaływania kapelanów, w kształtowaniu postaw społecznych żołnierzy i ich rodzin; funkcjonowanie duszpasterstwa innych wyznań, w szczególności Kościoła Prawosławnego i Kościołów Protestanckich.

Wydaje się, że stosunkowo za mało uwagi Autor poświęcił ustaleniu gwarancji konstytucyjnych i konkordatowych duszpasterstwa wojskowego. Zbyt pobieżnie potraktowane zostały wpisane do Konstytucji RP z 1997 r. gwarancje wolności sumienia i religii w wymiarze indywidualnym (art. 52) oraz zasady relacji instytucjonalnych między Państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi (art. 25).

Drugi segment ocenianej rozprawy stanowi rozdział III nt. „Ordynariat Polowy w Polsce w świetle uregulowań prawno-kanonicznych” (ss. 104-132). Autor przedstawił w nim pozycję ordynariatu wojskowego, jako diecezji personalnej w strukturze Kościoła powszechnego, oraz strukturę wewnętrzną Ordynariatu Wojskowego, czyli Polowego w Polsce, w świetle norm prawa kanonicznego o zasięgu uniwersalnym – zawartych w konstytucji ap. Jana Pawła II „*Spirituali militum curae*” (1986 r.) i w Kodeksie Prawa Kanonicznego (1983 r.) – oraz norm prawa partykularnego zawartych w Statucie Ordynariatu Wojskowego w Polsce (1991 r.) i w aktach wykonawczych wydanych przez Biskupa Ordynariatu Wojskowego w Polsce. Kolejność zagadnień omawianych w tym rozdziale: normy wspólne dla ordynariatów polowych; kapelani w strukturach wojskowych; status kanoniczny i struktura Ordynariatu Polowego w Polsce, w którym wyróżnił następujące elementy: ordynariat polowy jako diecezja, biskup polowy, prezbiterium diecezji wojskowej, kuria polowa, zespoły kolegialne. W określaniu pozycji ordynariatu, jako diecezji, władzy biskupa polowego i struktury ordynariatu polowego Autor odwołuje się do odpowiednich przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego. Poszczególne zagadnienia zostały opracowane metodą dogmatyczno-prawną, a pomocniczo także historyczno-prawną.

Trzeci segment recenzowanej rozprawy dotyczy funkcjonowania duszpasterstwa wojskowego w świetle prawa międzynarodowego publicznego, w szczególności jego dwóch działów: ochrony podstawowych praw człowieka (rozdział IV) i prawa humanitarnego (rozdział V). Niewątpliwie rozważania te stanowią zapowiedziane we wstępie „*novum*” w stosunku do wcześniejszych opracowań problematyki duszpasterstwa wojskowego. Oparte są też na innej kategorii źródeł prawa i literatury aniżeli rozważania zawarte w poprzednich rozdziałach. Wykładni tych źródeł Autor dokonał przy użyciu metody dogmatyczno-prawnej, z zastosowaniem głównie wykładni językowej.

Jakkolwiek z brzmienia tytułu rozdziału IV – „Duszpasterstwo katolickie w wojsku polskim z perspektywy prawa międzynarodowego praw człowieka” (s. 133-202) – wynika, że zawarte w nim rozważania dotyczą „duszpasterstwa katolickiego”, to faktycznie dotyczą szerszej problematyki. Autor dokonał w nim

bowiem analizy gwarancji wolności religii, zawartych w umowach międzynarodowych o zasięgu uniwersalnym (Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Pakty Praw Człowieka) i o zasięgu europejskim, a zwłaszcza w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, a także w tzw. „prawie miękkim”, tzn. w rozporządzeniach Rady Europy i rezolucjach Komisji Unii Europejskiej oraz odpowiednie orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Uwzględnił również stanowisko Stolicy Apostolskiej w sprawie poszanowania wartości etycznych i religijnych – w szczególności wartości chrześcijańskich – w procesie integracji europejskiej. Problematyka ta została ukazana w następującym porządku: wolność religii w świetle standardów praw człowieka; limitacja korzystania z wolności religii; derogacja zobowiązań państwa w dziedzinie religii; rekonstrukcja substancji chronionej w zakresie wolności religii, w tym poszanowanie religii w wymiarze indywidualnym oraz wspólnotowym i publicznym; status osób duchownych w świetle standardów praw człowieka, w szczególności w świetle orzecznictwa strasburskiego.

Rozdział piąty – zatytułowany „Postługa duszpasterska kapelanów z perspektywy międzynarodowego prawa humanitarnego (ss. 203-258) – zawiera wykład podstawowych zagadnień międzynarodowego prawa humanitarnego, dotyczących „praw i obowiązków stron walczących” podczas konfliktów zbrojnych. Autor stwierdza, iż „prawo humanitarne wskazuje dozwolone środki i sposoby prowadzenia walki oraz zapewnia ochronę personelowi wojskowemu, który uczestniczy bezpośrednio w walce, a także osobom cywilnym”, organizacjom humanitarnym, które niosą pomoc ofiarom wojny, w celu poszanowania życia i godności ludzkiej (s. 203). Rozważania zawarte w tym rozdziale dotyczą następujących zagadnień: przegląd unormowań w sferze międzynarodowego prawa humanitarnego; rekonstrukcja substancji chronionej prawa do wolności religii w czasie konfliktu zbrojnego; kapelani wojskowi w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego; obowiązek krzewienia międzynarodowego prawa humanitarnego. Rozważania mają charakter historyczny i dogmatyczno-prawny. Z punktu widzenia podjętego tematu rozprawy szczególnie cenne są rozważania dotyczące gwarancji pełnienia posługi religijnej przez duchownych różnych wyznań względem jeńców. Autor oparł się na analizie źródeł prawa humanitarnego. Uwzględnił także stanowisko Stolicy Apostolskiej w tej materii oraz literaturę krajową i zagraniczną.

W „zakończeniu” rozprawy Autor dokonał krótkiego podsumowania rozważań zawartych w poszczególnych rozdziałach. Trzeba zauważyć, że zgodnie z zapowiedzianym we „wstępie” zastosowaniem metody prawno-porównawczej czytelnik może oczekiwać obszerniejszej syntezy wniosków, do jakich Autor doszedł w wyniku analiz przeprowadzonych w poszczególnych rozdziałach.

Rozprawa jest opatrzona w „wykaz skrótów” i obszerną „bibliografię”. Z uznaniem należy podkreślić, iż zamieszczone w wykazie materiały źródłowe

zostały odpowiednio wykorzystane w toku rozważań.

3. Reasumując ocenę rozprawy bpa T. Płoskiego stwierdzam, że jest to opracowanie oryginalne, oparte na analizie bogatego materiału źródłowego, który obejmuje zarówno akty normatywne prawa międzynarodowego publicznego; akty ustawowe prawa polskiego i akty wykonawcze organów administracji państwowej oraz orzecznictwo sądowe, jak również akty normatywne Stolicy Apostolskiej i Ordynariusza Wojska Polskiego. Z uznaniem należy odnotować fakt, iż Autor wykorzystał nie tylko źródła opublikowane ale też bogaty materiał archiwalny, zebrany w wyniku własnej kwerendy. Na szczególne uznanie zasługuje fakt, iż Autor nie poprzestał na relacjonowaniu opinii innych autorów, ale na podstawie analizy materiału źródłowego zajmuje też własne stanowisko w dyskutowanych kwestiach.

Należy także stwierdzić, iż zapowiedziane we wstępie omawianej rozprawy ambitne zadanie interdyscyplinarnego ujęcia problematyki duszpasterstwa wojskowego w Polsce w wysokim stopniu zostało zrealizowane. Z jednej strony ukazana została obecność duszpasterstwa wojskowego w Polsce, jego struktura organizacyjna i zadania w świetle aktów normatywnych prawa kanonicznego; zaś z drugiej strony – umocowanie tegoż duszpasterstwa w aktach normatywnych prawa polskiego oraz w umowach międzynarodowych. Te dwie strony komplementarnie uzupełniają się. Dzięki temu rozprawa ta wypełnia lukę w naszej wiedzy o współczesnej sytuacji prawnej i zadaniach duszpasterstwa wojskowego w Polsce.

ks. Józef Krukowski